

Wiesław Kozub-Ciembroniewicz

Prawo konstytucyjne w dydaktyce licencjackich studiów administracyjnych

Zeszyt Naukowy 3, 11-16

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Prawo konstytucyjne w dydaktyce licencjackich studiów administracyjnych

Uwagi wstępne

Moje doświadczenia dydaktyczne jako historyka doktryn prawno-konstytucyjnych i konstytucjonalizmu wymagają refleksji i syntezy. Przedstawione w niniejszym artykule są jedynie ich wyborem. Na rozważania generalne przyjdzie jeszcze czas. Niewątpliwie współczesny student różni się w niemalym stopniu od studenta ubiegłego stulecia. Także obecny model studiów licencjackich ma swoje specyficzne cechy i potrzeby. Nie ulega jednak wątpliwości, że dydaktyka realizowana w ramach licencjackich studiów administracyjnych jest ważnym ogniwem kształtowania profilu edukacyjnego studiującej młodzieży. Poziom tej dydaktyki ma wymiar zawodowy i równocześnie intelektualny – jednakowo ważny.

Konstytucjonalizm a historia państwa i prawa oraz doktryn politycznych i prawnych

Dydaktyka prawa konstytucyjnego wyraża optymalne cechy jeśli spełnia kryteria komparatystycznej oraz interdyscyplinarnej syntezy¹. Jest dla studenta mało komunikatywna w odbiorze jeśli ogranicza się do prezentacji i analizy samego tekstu konstytucji. W szczególności analiza lingwistyczno-semantyczna konstytucji oderwana od analizy jej funkcji jest dla studenta mało przydatna, abstrakcyjna i niecelowa. Wyeksponowanie w trakcie wykładu roli zasad konstytucyjnych staje się lepiej dla studenta zrozumiałe, gdy wykładowca potrafi wytłumaczyć cel ich konstytuowania. Historia państwa i prawa dostarcza szerokiego egzemplifikacyjnego materiału porównawczego².

¹ Wzorem intelektualnej, interdyscyplinarnej syntezy jest twórczość naukowa Konstantego Grzybowskiego, zob. W. Kozub-Ciembroniewicz, *Konstanty Grzybowski – uczoney, homo politicus, publicysta* [w:] *Konstanty Grzybowski – myśliciel sceptyczny*, komitet naukowy, Juliusz Bardach, Jan Baszkiewicz, Michał Jaskólski, Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (red. tomu), Jacek Majchrowski, Henryk Olszewski, Marek Waldenberg, Kraków 2000, s. 19 i n.

² Korzystanie z tekstów źródłowych wzbogaca dydaktykę w sposób istotny. Przekonałem się, prezentując studentom na wykładzie teksty deklaracji i konstytucji. Zalecam więc przykładowo: *Hi-*

Przykładowo, istoty systemu liberalno-demokratycznego nie da się sensownie wytłumaczyć studentowi bez ukazania genezy tego systemu. Wykładowca powinien przekonać studenta, że np. liberalizm i demokracja nie są jedynie hasłami lecz przede wszystkim pojęciami, których treść i zakres określa historia doktryn politycznych i prawnych. Z niej także wynika różne rozumienie szeregu pojęć dla studenta jednorodnych i niekontrowersyjnych, w rzeczywistości różnoznacznych i kontrowersyjnych, wymagających konstytucyjnego unormowania.

Na przykład, prawno-konstytucyjne pojęcie wolności nie jest tak oczywiste, jak również intuicyjnie zrozumiałe. Przekonanie studenta, że przeciwieństwem wolności jest nie tylko despotcja i tyrania lecz także anarchia, nie jest proste. Wymaga ukazania, w formie syntetycznej, istoty problemu, a więc wytłumaczenia samej istoty cywilizacji i aksjologicznego jej charakteru, roli prawa, norm oraz instytucji. Nie jest to zadanie łatwe, ale konieczne, jeżeli student ma zrozumieć i zapamiętać przekazywane mu w wykładzie treści³. Nie należy oczekiwać, że student w trakcie konserwatorium zada spontaniczne pytania. Te pytania należy prowokować przez ukazywanie różnego historycznie i ideologicznie pojmowania takich pojęć jak np. wolność⁴⁵.

Prawo pozytywne a prawo natury

Problematyka prawa zasadniczych ma istotne znaczenie w wykładzie prawa konstytucyjnego. Szczególną w nim rolę odgrywa zagadnienie praw ponadpozytywnych. Studentowi nie jest łatwo zrozumieć skomplikowaną materię problemów związanych z podziałem prawa na pozytywne i naturalne, nawet wtedy, gdy wykład prawa konstytucyjnego został poprzedzony wykładem ze wstępu do prawoznawstwa.

Konieczne jest więc operowanie dobrze dobranym przykładem. Jest nim właśnie przykład *Deklaracji Praw*, który ukazuje złożoność problematyki: deklarowanie praw, a więc przypomnianie, że istnieją te prawa w formie ponadpozytywnej odróżnia się od tworzenia praw, a więc konstytuowania porządku normatywnego. Oświeceniowy

storia Państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych, zebrali i opracowali: A. Gulczyński, B. Lesiński, J. Walachowicz, J. Wiewiorowski, pod red. B. Lesińskiego, Poznań 1995.

³ Zauważyłem, że odsyłanie studentów do najlepszych nawet opracowań (np. Z. Witkowski (red.) J. Galster, B. Gronowska, W. Szyszkowski, A. Bień-Kacała, A. Cieszyński, K.M. Witkowska, *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2006), M. Grzybowski, St. Bożyk, A. Jackiewicz, G. Kruszeń, J. Matwieju, A. Olechno, K. Prokop, *Prawo konstytucyjne*, wyd. 2, Białystok 2009 – niestety nie jest celowe. Student z reguły przecież pracujący oczekuje od wykładowcy podania w komunikatywnej formie podstawowych informacji. Natomiast celowe jest korzystanie z orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego.

⁴ Zob. M. Bankowicz, W. Kozub-Ciembroniewicz, *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy*, Kraków 2007, s. 38.

⁵ W. Kozub-Ciembroniewicz, *Konrad Adenauer personalizm i tradycjonalizm*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 27.

model ponadpozytywnych praw ma charakter racjonalistyczny. Temu modelowi należy przeciwstawić model praw natury wynikających z religii.

Znakomitym przykładem tej ponadpozytywnej refleksji jest doktryna prawno-polityczna Konrada Adenauera wyrażająca renesans prawa natury⁶ w szczególnej, bo powojennej sytuacji Niemiec po upadku narodowo-socjalistycznego systemu. To właśnie Konrad Adenauer był rzecznikiem prawno-politycznego personalizmu opartego na przyjęciu fundamentalnej zasady wartości osoby ludzkiej w budowie nowych demokratycznych Niemiec. Dla niego systemy totalitarne są, przede wszystkim antypersonalistyczne, ignorując niezbywalne prawa osoby ludzkiej. Porządek konstytucyjny nie może być dowolny, lecz wynika z nierelatywistycznego porządku rzeczy. Światopogląd materialistyczny prowadzi do relatywizmu, zaś porządek konstytucyjny wymaga przestrzegania i konserwowania wartości ponadhistorycznych.

Prezentacja tej, tak skomplikowanej problematyki wymaga nie tylko jasnego wykładu, ale i konwersacji ze studentami. Tylko w tej formie można sprawdzić merytorycznie pożądane rozumienie treści wykładu.

Państwo prawa

Pojęcie państwa prawa jest dla studenta, z reguły, niezrozumiałe. Sugeruje mu bowiem niewłaściwe rozumienie problemu, wyrażające podział na państwo prawa i państwo bez prawa. Innymi słowy mówiąc, państwo prawa to takie państwo, w którym obowiązuje prawo. Nic bardziej mylnego. By o tym studenta przekonać, potrzeba dydaktycznego wysiłku. Przykładem są normy hitlerowskiego prawa. Należy jednak dobrze wyjaśnić ich treść oraz formę ustanawiania zasadniczo różne od liberalno-demokratycznego modelu. Student na ogół dobrze przyswaja i rozumie dyskryminacyjną treść normy prawnej pozbawiającej określoną grupę ludzkich niezbywalnych praw. Dyskryminacja w formie zinstytucjonalizowanego rasizmu jest zrozumiała. Student rozumie niegodziwość rasistowskiego prawa i absurdalność jego konsekwencji (np. w prawie małżeńskim).

Ze względów dydaktycznych, dobrze jest ukazać problem dyskryminacji ludzi w formie komparatystycznego przykładu. Jest nim bolszewicka Rosja i ZSRR. Dyskryminacja określonych grup ludności jako wrogów klasowych jest szczególnie instruktywna. W tych warunkach student rozumując *a'contrario* jest w stanie właściwie zrozumieć model państwa o określonych standardach merytorycznych i formalnych określane jako państwo prawa.

Wodzowska istota państwa totalitarnego⁷, skrajnie woluntarystyczna i absolutnie uznaniowa, pozbawiona kontroli niezawisłego systemu sądowego, dobrze tłumaczy

⁶ Ibidem.

⁷ Zob. W. Kozub-Ciembroniewicz, *Doktryny włoskiego faszystwu i antyfaszystwu*, Kraków, 1992, s. 17 i n.

studentowi procedurę stanowienia prawa. Wprowadzeniem do wykładu o instytucjach państwa prawa wątku prawno-naturalnego nie tylko ten wykład wzbogaca lecz pozwala także na zrozumienie ponadpolitycznej funkcji prawa, której polityczna infiltracja jest najwyższym zagrożeniem.

Prawno-polityczny i społeczno-zawodowy pluralizm

Dla studenta model konstytucyjny pluralistycznego państwa jest, na ogół, oczywisty. Natomiast trudniej jest mu zrozumieć mechanizm dyktatury. Dla niego dyktatura jest po prostu abstrakcyjna zupełnie niewyobrażalna. Jeszcze trudniej jest mu zrozumieć źródła patologicznych zagrożeń demokracji. Bardziej natomiast kojarzy ich zewnętrzne przejawy. Natomiast zupełnie abstrakcyjny jest dla studenta mechanizm funkcjonowania systemu partii politycznych w powiązaniu z działalnością tzw. *związków interesów*.

Znakomitym przykładem tych korelacji jest model współczesnej Austrii, w której wypracowany po 1957 roku system partnerstwa społecznego ma już sporą tradycję⁸. Otóż, okazuje się, że model konstytucyjnej analizy systemu sprowadzony jedynie do roli partii politycznych jest po prostu niepełny i uproszczony. Demokratyczny parlament i rząd nie określają wyłącznie przesłanek dla mechanizmów sprawowania władzy. Dla jej sprawnego bowiem funkcjonowania nie wystarcza jedynie mandat demokratycznie legitymowanej władzy. Równocześnie funkcjonuje system zabezpieczający permanentny dialog społeczny, w którym uczestniczą, przede wszystkim, społeczno-zawodowe instytucje. Przykład Austrii ukazuje studentowi złożoność mechanizmów sprawowania władzy, w której wątek demokratyczno-egalitarny spleta się z wątkiem zawodowo-społecznym, nieelitarystycznym.

Permanentna konsultacja i kompromis stymulują z jednej strony rozwój, z drugiej zaś konserwują fundamenty konstytucyjnego państwa. System demokratyczny jest dla studenta bardziej zrozumiały jako wynik legalnej gry uczestniczących w niej zróżnicowanych podmiotów.

Centralizm – federalizm – autonomia

Wykład prawa konstytucyjnego poddający analizie strukturę ustroju państwa, korzysta z pojęć: centralizm, federacja, autonomia. Dla studenta federacyjna struktura ustroju Stanów Zjednoczonych oraz Niemiec jest na ogół znana i traktowana jako oczywista.

Natomiast, zupełnie nieznaną jest dla niego model ustroju państwa, charakterystyczny dla monarchii Habsburgów. Jest ten model instruktywny, gdyż ukazuje z jed-

⁸ Zob. W. Kozub-Ciembroniewicz, *Socjaldemokracja w Austrii współczesnej 1945–1966*, Poznań 1982, s. 110 i n.

nej strony ewolucję systemu konstytucyjnego, z drugiej zaś, uwzględnia w ustroju państwa jego zróżnicowaną wielonarodową istotę. Otóż, monarchia Habsburgów długo funkcjonowała jako struktura centralistyczna w formie absolutystycznej. Zmiany zachodzące w okresie Wiosny Ludów, były jednak nietrwale. Przełomem był Dyplom Październikowy, który rozpoczyna w monarchii Habsburgów *erę konstytucyjną*⁹. Przetrwiała ona do końca istnienia monarchii, lecz w zmodyfikowanej formie. Najważniejszym jest dualizm państwa wyrażony w formie Austro-Węgier oraz w autonomii krajów koronnych monarchii¹⁰.

Doświadczenia konstytucyjne Austro-Węgier mogą być pożyteczne w dalszej projekcji integracji europejskiej. Sprawny model ustrojowy szanujący jedność i zróżnicowaną narodową odmiennosc nie jest abstrakcyjny lecz historyczny. Student lepiej zrozumie współczesność, gdy przyswoi sobie przesłanki i problemy historii europejskiego konstytucjonalizmu.

Zakończenie

Propozycje i wnioski w przedmiocie realizacji dydaktyki kończą ten artykuł. Dotyczą sugestii *pro futuro*. Celowe jest więc metodyczne dążenie do wyrównania (już na pierwszym roku studiów) poziomu edukacyjnego studentów. Służyć temu, niewątpliwie, będzie dydaktyka logiki, która ułatwia percepcję przedmiotów teoretycznych. Równocześnie celowa jest uzupełniająca lektura, która poszerzy poziom wiedzy studenta, ułatwiając mu proces studiowania. Pamiętać bowiem należy, że rozpoczyna on studia licencjackie jako absolwent szkoły średniej o zróżnicowanym profilu i poziomie nauczania. Niezbędne jest więc kompendium wiedzy warunkujące optymalną percepcję przedmiotów teoretycznych i zawodowych wykładanych w uczelni. Należy także zachować równowagę merytoryczną na seminariach licencjackich, unikając wyłącznie zawodowego podejścia. Egzamin licencjacki powinien być sprawdzianem nie tylko zawodowych, ale i intelektualnych kwalifikacji absolwenta.

Bibliografia

1. Kozub-Ciembroniewicz W., *Konstanty Grzybowski – uczony, homo politicus, publicysta* [w:] *Konstanty Grzybowski – myśliciel sceptyczny, komitet naukowy*, Juliusz Bardach, Jan Baszkiewicz, Michał Jaskólski, Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (red. tomu), Jacek Majchrowski, Henryk Olszewski, Marek Waldenberg, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
2. Mankowicz M., Kozub-Ciembroniewicz W., *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy*, wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

⁹ W. Kozub-Ciembroniewicz, *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla 1846–1865*, Kraków 1980, s.123.

¹⁰ H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Wrocław. Warszawa. Kraków. Gdańsk 1972, s. 253 i n.

3. Kozub-Ciembroniewicz W., *Konrad Adenauer personalizm i tradycjonalizm*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
4. Kozub-Ciembroniewicz W., *Doktryny włoskiego faszyzmu i antyfaszyzmu w latach 1922–1939*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1992.
5. Kozub-Ciembroniewicz W., *Socjaldemokracja w Austrii współczesnej 1945–1966*, Instytut Zachodni, Poznań 1982.
6. Kozub-Ciembroniewicz W., *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla 1846–1865*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1980.
7. Wereszycki H., *Historia Austrii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław. Warszawa. Kraków. Gdańsk 1972.